

Frankrijk, de tweede fase

MR. A. H. D. INGEN HOUSZ

Inleiding

In maart 1968 is in *Le Monde* een beroemd geworden artikel verschenen onder de titel „La France s'ennuie” (Frankrijk verveelt zich). Kort daarna begonnen de meidagen van 1968, die diepe sporen in de nationale geschiedenis zouden nalaten. De man die zich toen bereid verklaarde De Gaulle op te volgen is de huidige president, Mitterrand.

Het socialistische regiem in Frankrijk is langzaam maar rechtstreeks uit de troebelen van mei 1968 voortgekomen. De lange weg die Mitterrand sindsdien heeft afgelegd, werpt een zeker licht op het beleid dat hij als president heeft gevoerd. Zolang het socialisme in de oppositie was, werd het gekenmerkt door een opmerkelijke mengeling van dromerigheid en radicalisme. Het heeft zich nooit willen spiegelen aan de ervaringen van de sociaaldemocratie en erin gepersisteerd zijn inspiratie te putten uit de nationale klassestrijd van het eind van de 19e en het begin der 20e eeuw (Jaurès). Aan de macht gekomen zonder enige toetsing van zijn ideeën aan de werkelijkheid, heeft het zich ingebeeld dat structuren en gewoonten op korte termijn naar het model konden worden omgevormd. De eerste teleurstelling was dat alles meer tijd kostte dan voorzien, behoudens wanneer het erom ging eenvoudige maatregelen te nemen, zoals verhoging der sociale uitkeringen, hervormingen van straf- en huurrecht, of zelfs de nationalisaties. De tweede, veel ernstiger teleurstelling is dat de verstoring van verschillende financiële structuren binnen een jaar een radicale beleidsomgeving noodzakelijk heeft gemaakt. Die omgeving tast weliswaar nog niet de meest wezenlijke doelstellingen van Mitterrands mandaat aan, maar heeft het karakter ervan wel grondig gewijzigd. Meer en meer krijgt het huidige Frankrijk de trekken van het Engeland van Wilson in de jaren zestig.

De economische realiteit

De confrontatie met de economische werkelijkheid moet een bittere pil voor Mitterrand zijn geweest. Heeft hij na de eerste devaluatie van 4 oktober 1981 de tweede devaluatie tijdig genoeg zien aankomen (11 juni 1982)? Gelet op de onschuldige woorden die hij nog drie dagen

tevorens hield tijdens een plechtige internationale persconferentie, heeft hij de indruk gewekt de economische ontwikkeling niet van dag tot dag te volgen. Waarschijnlijk heeft Mitterrand weinig eerbied voor de economie. Doordat hij aan de politiek het primaat boven de economie toekent heeft hij indertijd niet gearzeld beslissingen te nemen, waarvan bij afwezigheid van tijdige bijsturing, zonder moeite de ongewenste gevolgen konden worden voorzien. Voorbeelden hiervan zijn de geforceerde handhaving van de koers van de franc van mei tot oktober 1981 en de beslissing om na de eerste devaluatie geen begin te maken met het aanpakken der inflatie. Een ander voorbeeld is de spectaculaire wijze waarop Mitterrand in februari een werktijdvermindering van één uur per week oplegde zonder vermindering van loon.

Mitterrands beleid van het eerste jaar doet sterk denken aan wat eerste minister Blum tijdens het Volksfront van 1936 deed: in korte tijd sinds lang gedane sociale beloften inlossen zonder serieus acht te slaan op de consequenties op middellange termijn. Evenals Mitterrand verhoogde Blum de lagere lonen, en voerde in één klap de veertigurige werkweek en betaalde vakantie in. Zou Blum de politieke durf hebben gehad de franc tegelijkertijd te devalueren dan had hij het plotselinge produktieverlies wellicht kunnen opvangen (de crisis was in die tijd voorbij). De devaluatie kwam echter te laat en daarmee was het eind van het Volksfront, althans van de regering-Blum, ingeluid (juni 1937). Bij de vergelijking van Blum en Mitterrand verwaarloze men echter niet de kapitale factor van de staatkundige positie van beide mannen: enerzijds de Derde Republiek, constitutioneel even broos als de Vierde, anderzijds de ijzersterke Vijfde Republiek, waarvan de regels thans door iedereen worden aanvaard.

De huidige president is voor zeven jaar verkozen en de Nationale Vergadering voor vijf jaar (i.c. tot 1986). Er zou een diepe vertrouwenscrisis moeten ontstaan, aler Mitterrand tot het uitschrijven van voortijdige parlementsverkiezingen zou overgaan (tenzij tactische overwegingen hem tot een ander inzicht zouden brengen). Waar de president en zijn regering sinds juni sterk in populariteit gedaald zijn, speelt de oppositie met het thema van Mitterrands „legitimiteit”. Chirac heeft

onlangs echter duidelijk moeten terugkrabben, nadat hij had verzekerd dat het huidige regiem het niet langer dan nog twee jaar zou uithouden. Uit dit incident blijkt opnieuw dat de Fransen tegenwoordig zeer aan hun Grondwet zijn gehecht.

Mitterrand heeft, dank zij de Grondwet, een impliciet „droit à l'erreur”. De sedert juni gevolgde bezuinigingspolitiek is ongetwijfeld een poging gemaakte fouten te herstellen. De wisselmarkt is nog niet enthousiast maar een in oktober 1982 genomen bankkrediet van \$ 4 mrd. wijst erop dat de regering vastbesloten is de huidige pariteit van de franc zolang mogelijk te verdedigen. Zij meent dat de druk op de franc zal afnemen wanneer de inflatie onder 10% komt en de handelsbalans „aan het eind van dit jaar” een duurzame verbetering zal vertonen. September 1982 heeft echter een historisch tekort van F.fr. 12,2 mrd. te zien gegeven.

In de toekomst zullen historici moeten uitmaken of de door Mitterrand gevolgde politiek van „go” in mei 1981, eindigend in de „stop” van juni 1982, „onvermijdelijk” was. Zonder de verschillende aspecten van de „relance” van vorig jaar hier op te sommen, dient te worden onderstreept dat het begrotingstekort meer dan verdubbeld is, de belastingen en de sociale lasten, met name van het bedrijfsleven, zeer aanzienlijk zijn gestegen en de werkloosheid vooral is bestreden door het aantrekken van tweehonderdduizend ambtenaren.

Vanzelfsprekend kon voor deze ingrepen een „sociale rechtvaardiging” worden gevonden, al was het maar omdat eindelijk de linkse partijen de meerderheid hadden verworven. Maar betekende dit dat alles tegelijkertijd moest worden gedaan, alsof er geen recessie was? Hoe serieus waren de socialistische plannenmakers toen zij de regering aanvankelijk een groei van 5,5% in 1982 voorschotelden, die nadien tot 3,3% als basis voor de begroting is teruggebracht, terwijl het resultaat niet meer dan 1,5% zal zijn? En hoe gefundeerd waren in mei 1981 de voorspellingen voor een duurzame opleving van de wereldeconomie in 1982, waarop Frankrijk „met recht” kon anticiperen, en welke verwachtingen kon men indertijd omtrent de koers van de dollar koesteren?

Erkend moet worden dat de Franse werkloosheid door het gevolgde beleid sedert zestien maanden aanmerkelijk langzamer is gestegen dan in de omringende landen, d.w.z. met 14% tot iets meer dan twee miljoen. Waar Mitterrand werkloosheidsbestrijding tot j.l. juni als zijn hoogste prioriteit heeft behandeld (en zich daarop heeft laten verkiezen), heeft hij tot nog toe globaal aan zijn belofte voldaan dat het cijfer van twee miljoen niet zou worden overschreden. Het valt echter moeilijk in te zien wat er van deze belofte in de komende tijd kan overblijven.

Verloren jaar?

Een terugblik op de afgelopen periode doet de vraag rijzen of niet een kostbaar jaar verloren is gegaan. Het zou geen van

Mitterrands ministers betamen op die vraag rechtstreeks in te gaan, maar de populairste onder hen, Rocard, heeft dienaangaande kortgeleden opmerkelijke uitspraken gedaan. In een rede voor de nationale planningscommissie heeft hij zonder omhaal doen uitkomen dat de regering-Mauroy in haar eerste jaar te hard van stapel is gelopen en daardoor te zware lasten aan de ondernemers heeft opgelegd. Het gevolg hiervan is een kwalijke verzwakking van de enige sector waar kostbare arbeidsplaatsen kunnen worden gecreëerd, nl. het midden- en kleinbedrijf. De ontwikkeling van de handelsbalans toont trouwens aan dat de Franse concurrentiekracht in 1982 snel slechter is geworden. Het onmiddellijk inlossen van sociale beloften was volgens Rocard evenwel „de prijs voor de afwezigheid van een linkse regering gedurende een kwart eeuw”. Impliciet veroordeelt hij de „kwantitatieve” politiek die de gunst heeft (althans had) van de leidende socialisten en communisten, en pleit in plaats daarvan voor een „kwalitatieve” politiek. Met dit begrip doelt Rocard op het op gang brengen van een alomvattende sociale dialoog. In zijn opvatting is de eerste taak van het socialisme de Fransen te leren met elkaar te praten en van hun gewoonte af te stapen sociale vooruitgang uitsluitend te verwachten van het conflict. Het levensgrote probleem van de vermindering der „inégalités sociales” zou onder leiding van de regering etappegewijs door consensus moeten worden aangepakt.

Rocards suggesties zijn helaas door de tijd achterhaald. Een uitmuntende gelegenheid voor het omsmeden van het conflict tot een dialoog is bijna een jaar geleden voorbijgegaan, toen Delors, minister van economie en financiën, om een „pauze” van het hervormingsproces vroeg en de sociale partners oproep tot een quasi inkomenspolitiek middels een „programmering” van de inflatie. Ongelukkigerwijze zijn de vakverenigingen niet op deze anti-inflatie-suggestie ingegaan, omdat zij hierin bij voorbaat een korting op hun koopkracht zagen. Die korting was evenwel te verwaarlozen, aangezien er ieder kwartaal een correctie zou plaatsvinden op koopkrachtverlies veroorzaakt door overschrijden van een tevoren vastgesteld inflatiepercentage. Delors' gedachte dat wat minder haast met de hervormingen moest worden gemaakt, was gebaseerd op de waarneming dat het economische leven zich niet tijdig kon aanpassen aan het nieuwe regiem en het lange mandaat van Mitterrand voldoende ruimte liet om even op adem te komen. „Pauze” is echter in het collectieve geheugen der Franse socialisten een ongelukkige uitdrukking, omdat het eind van het Volksfront is ingetreden na een „pauze” der sociale hervormingen. Mauroy liet Delors dan ook met nadruk weten dat het hervormingsproces zonder talmen zou worden doorgezet.

Na deze tijdige waarschuwing voor dreigende economische moeilijkheden, die Mauroy om zuiver politieke redenen terzijde heeft geschoven, is in het begin van dit jaar de aandacht afgeleid naar de nationalisatie van 's lands vijf grootste industriële

concerns, de staalindustrie en vrijwel het gehele particuliere bankbedrijf (zie *ESB* van 20 januari). Er werd veel gesproken over „herovering van de binnenlandse markt” en overeenkomsten tussen de genationaliseerde ondernemingen en de overheid, waarin de bedrijfsstrategie zou worden beschreven. Na de devaluatie van oktober 1981 (8,5% t.o.v. de mark en de gulden) waren er, behoudens de blokkering van een aantal overheidskredieten, geen begeleidende maatregelen getroffen, en de zorg om de voortdurende inflatie van 14% leek bij de overheid op zijn minst gering. Het zou tot mei duren al eer de druk op de franc aanzienlijke vormen ging aannemen en officiële stemmen in het buitenland (Bundestag en de president van de Nederlandsche Bank) en in Frankrijk zelf (een ongebruikelijk openhartige aanbiedingsbrief bij het jaarverslag van de Banque de France) hun bedenkingen uitspraken over de rol van de franc in het EMS. Frankrijks handelstekort bleek in april de symbolische grens van een tekort van F.fr. 10 mrd. te hebben overschreden. Al deze ontwikkelingen gaven Delors aanleiding in uiterst voorzichtige termen een inkomenspolitiek voor te stellen, waarbij hij overigens aantekende dat de franc „waarschijnlijk in het najaar” een tweede devaluatie zou moeten ondergaan. In werkelijkheid gingen de ontwikkelingen veel sneller, en werd de franc een week na het vuurwerk van Versailles gedevalueerd (10% t.o.v. mark en gulden).

Zoals hierboven is opgemerkt, heeft Mitterrand drie dagen vóór de tweede devaluatie niet de gelegenheid te baat genomen om Frankrijk op moeilijker tijden voor te bereiden. In de geest van de sociale dialoog van Rocard riep hij zelfs op tot een nationale ronde-tafelconferentie, die in juli of „uiterlijk in september” zou kunnen plaatshebben, ter bespreking van wat voor iedere sociale partner „passend” zou zijn. In deze context stond het publiek begrijpelijkerwijze verstand over de manier waarop de regering van de ene dag op de andere het roer omgooid. De „relance de la consommation populaire” ging met één zwaai overboord en de lonen en prijzen werden tot 1 november geblokkeerd. Was dit een illustratie van het primaat van de politiek boven de economie? Bij het bekendmaken van de blokkeringsmaatregelen en de politiek van bezuiniging tot januari 1984, liet Mauroy echter niet na erop te wijzen dat in de algemene doelstellingen van zijn regering geen wijziging optrad en dat slechts een „tweede fase” begon. Maar Mitterrands ronde-tafelconferentie was van de baan.

Rigueur

Sedert de „relance” is het wachtwoord „rigueur”. De ommezwaai is vrij hard aangekomen maar wordt over 't algemeen aanvaard omdat hij door een linkse regering is afgekondigd. De vakverenigingen, en vooral de door communisten geleide CGT, vinden het onder toenemende druk van de basis moeilijk, met zoveel woorden of impliciet, goedkeuring aan de nieuwe

politiek te blijven geven. Zij hebben alle met ledenverlies te maken en vertegenwoordigen niet meer dan 18% van de arbeidende bevolking. Traditioneel nemen de Franse vakbonden een afstandelijke houding tot de overheid in en die wordt ook onder het huidige regiem gehandhaafd.

Tot 1 november zijn de spelregels duidelijk. De blokkering van prijzen, lonen en dividenden is volledig en wat dat betreft slaat de regering zich op de borst: de inflatie belooft sedert juni (t/m augustus) 0,3% per maand. De daaropvolgende periode van geleidelijke deblokkering zal in beginsel tot 1 januari 1984 lopen maar in ruime kring wordt verwacht dat de vrijheid van lonen en prijzen voor veel langere tijd is opgeschort. Het gaat de Franse regering er om in 1983 een inflatiepeil van 8% te bereiken en voor 1984 wordt zelfs over 6% gesproken. Zulke doelstellingen heeft men in Frankrijk ook in september 1976 gehoord, toen premier Barre zijn befaamde plan ontvoude en het is bekend wat daarvan is terechtgekomen. Barres grote ontdekking was dan ook de in de Franse economie ingebouwde inflatie, waartegen hij in 4½ jaar wel enig, maar niet voldoende, succes heeft geboekt. De gedachte die zijn politiek indertijd beheerste was de noodzaak van vrije prijzen (in 1978 ingevoerd) en de handhaving van een sterke munt. In beide gevallen ging het erom de economie voor werkelijke concurrentie open te maken, zowel binenslands als ten opzichte van het buitenland. Beluistert men Barres opvolgers sinds de politiek van „rigueur” van kracht is geworden, dan worden de doelstellingen van de vroegere eerste minister, na het intermezzo van Mitterrands eerste jaar, alsnog als juist ervaren. Waar het thans om gaat, is de „socialisering” van deze objectieven en de toepassing ervan in de context van het nieuwe dirigisme.

De industriële prijzen zullen zo snel mogelijk, maar vóór 1 juli 1983, worden vrijgemaakt en de prijzen in de dienstensector vóór 1 januari 1984. Binnenkort zal de overheid met de voornaamste sectoren van het economische leven prijsovereenkomsten sluiten. Geheel deze politiek zal worden gebouwd op de inflatienorm van 8%, welk percentage ook het uitgangspunt zal vormen voor de komende loononderhandelingen (verplicht in de openbare sector en aanbevolen in de particuliere sector). Het officiële doel is handhaving van de koopkracht tot het eind van de zogenoemde overgangperiode, 1 januari 1984. Over de verwezenlijking van deze doelstelling maken zich echter weinig illusies. De algemene verwachting is dat, wanneer de regering zich aan haar inflatievoornemens houdt, de koopkracht er in het komende jaar ten minste 4 à 5% op achteruit zal gaan.

Frankrijks bekering tot „rigueur” vindt haar weerslag in het budget 1983, dat geacht wordt een „neutraal” effect te hebben, en in plannen tot herstel van het evenwicht van het sociale dekkingssysteem (exclusief werkloosheidsverzekering) dat zonder dien een tekort van F.fr. 35 mrd. tegen eind 1983 zou hebben vertoond. De plaats ontbreekt hier voor een bespreking van het

budget. Slechts drie sectoren zullen in de buurt van de uitgavenverhogingen van dit jaar blijven: research (21%), industrie (22%) en openbare investeringen (24%). Het staat nu wel reeds vast dat de behoeften der genationaliseerde industrie niet uit de begroting zullen kunnen worden gedekt, ook al zou er vanuit deze hoek een even groot beroep op de kapitaalmarkt worden gedaan als in 1982. Evenals dit jaar moet derhalve worden gerekend op een minder grote economische stimulans van de zijde der genationaliseerde industrie dan aanvankelijk was voorzien.

Waar de regering thans heeft ingezien dat van de genationaliseerde industrie bij gebrek aan middelen geen werkelijke locomotiefunctie kan worden verwacht, heeft zij besloten het particuliere bedrijfsleven het leven wat gemakkelijker te maken. Sinds een paar maanden worden de ondernemingen — al dan niet gemodificeerd naar sector — ontlast van een deel der zware extra uitgaven die zij in het afgelopen jaar opgelegd hebben gekregen. Voorbeelden zijn vermindering van de „taxe professionnelle”, stabilisering der sociale lasten voor ruim een jaar en zelfs opschorting van een nieuwbakken belasting op persoonlijk bedrijfsvermogen. Daarnaast zijn voorstellen bij de Nationale Vergadering ingediend ter vergemakkelijking van particuliere investeringen in de industrie. De herontdekking van het particuliere bedrijfsleven komt echter aan de late kant. Het aantal faillissementen stijgt snel en het Franse produkt verliest zowel op de binnenlandse als op de internationale markt kostbaar terrein. In de opwindende nationalisaties en de totstandkoming van een „gemengde” economie was de regering-Mauroy het leven van alledag kennelijk vergeten.

Terugkomend op de bezuinigingsmaatregelen in de sociale sfeer, moet worden onderstreept dat de regeringscoalitie zich hiermee op glad ijs begeeft. Enerzijds gaat het hier om verminderde ziektevergoedingen en het heffen van premies bij mensen die tot nu toe niet hadden betaald (gepensioneerden) en anderzijds om een sterke verhoging van accijnzen op sigaretten en alcohol.

Een ander dringend onderwerp is de „onmogelijke” inperking van het tekort van de werkloosheidskas (zonder correctie F.fr. 35 mrd. tegen eind 1983).

Toenemend dirigisme

De test van de tweede fase van Mitterrands presidentschap begint bij het eind van de blokkeringsperiode (1 november a.s.). Alle reglementering ten spijt kan niet uitgesloten worden geacht dat de sociale partners minder gedisciplineerd zullen blijken dan verwacht. Het is niet onmogelijk dat de ondernemingen het sinds juni afgelopen verlies zullen trachten in te lopen. Anderzijds lijkt zich een steeds grotere ontevredenheid over de sociale politiek te ontwikkelen bij de niet-communistische bonden van ambtenaren en werknemers en, in meer algemene zin, bij de communistische partij en de CGT.

In ruime kring heerst de opvatting dat de regering haar economische doeleinden voor het komende jaar te optimistisch heeft ingeschat. Acht procent inflatie lijkt laag voor een land dat aan 10 à 14% gewend is, en dat terwijl de dollar niet meer dan zeven, maar vijf, francs waard was. Twee procent groei in 1983 lijkt eveneens aan de optimistische kant, gezien de 1.5% van het lopende jaar, die geen groei van het tweede halfjaar vertaalt maar vrijwel uitsluitend de nogal kunstmatige groei van het eerste halfjaar. De komende bezuinigingspolitiek in Duitsland — Frankrijks voornaamste handelspartner — dreigt een bijkomende moeilijkheid te worden.

Het komt voorbarig voor uit de bovenstaande overwegingen een voorspelling voor het komende jaar te willen putten. De linkse partijen en de vakbonden zijn het over de algemene doeleinden nog eens en de communisten hebben onlangs bevestigd dat hun deelneming in de regering „langdurig” zal zijn. Veel zal afhangen van de manier waarop Frankrijk in het komende jaar zal worden geregeerd. Dienaangaande kunnen een liberale stroming en een interventionistische school worden onderscheiden.

De eerste stroming (Rocard en Delors) meent dat Frankrijk het spel van de internationale open economie ten volle moet meespelen en zich derhalve aan de ontwikkelingen in de omringende landen heeft

aan te passen. Geen protectionisme maar wel een voorzichtige „herovering van de binnenlandse markt”, in de lijn van Barre aandacht voor de concurrentiekracht van het Franse produkt en modernisering van inflatoire economische circuits. De interventionisten (Chevènement, minister van Industrie en Research, de socialistische fractieleider Joxe, en, verbaal, Mauroy zelf) zijn voorstanders van „la productique” (verzoening van efficiency, werkloosheidsbestrijding en investeringen) en „le volontarisme”. Indien nodig, zou deze school bereid zijn autoritaire maatregelen te nemen ter bescherming van de nationale industrie, ofschoon zij weet dat dit niet openlijk kan. Van deze zijde wordt door dik en dun voor investeringen gepleit, al is de wijsheid daarvan niet altijd evident. Een recent voorbeeld van het gevaar van „surinvestissement” is een recent plan voor de elektronische industrie ter waarde van F.fr. 140 mrd. voor vijf jaar.

Het lijkt alsof de liberalen sinds de formulering van de nieuwe politiek in jl. juni de wind in de rug houden. Mochten zij evenwel in „het verschrikkelijke jaar 1983” (de uitdrukking is van de socialistische partijleider Jospin) geen succes boeken dan zit er voor Mitterrand wellicht weinig anders op dan de interventionisten de voornaamste teugels in handen te geven.

A. H. D. Ingen Housz